

profesionalizadas en la gestión y la comunicación. Más allá de la necesidad de profesionalizar la gestión del recurso, no está claro ni existe acuerdo sobre los límites, sobre el momento en que el arqueólogo debe dejar paso al gestor cultural, sobre los pros y contras de la gestión gerencial. ¿El arqueólogo redacta el proyecto o la parte que le toca, cobra y deja paso? ¿El arqueólogo asume exclusivamente la investigación? Se advierten las ventajas del profesional de la arqueología que adquiere otro perfil complementariamente (gestión cultural, comunicación...) y se subraya el hecho de que la práctica totalidad de universidades españolas ofrecen másters en patrimonio, desarrollo local y turismo.

En el contexto del curso y de los casos analizados, la discusión es más bien teórica, porque lo cierto es que la alternativa no existe: los equipos son, en cada caso, los respectivos motores y no hay elección. Pero surge la reflexión a partir de la constatación de que estos, con mayor o menor fortuna, hacen de promotores, gestores, comunicadores, hacen literalmente de todo, incluido —como se dijo— “de titiriteros” en jornadas de puertas abiertas y asumen las más diversas actividades destinadas a atraer al público. Tan solo, dando un pequeño paso atrás, se advertía como un tanto patético el esfuerzo compartido por todos por mostrar los “encantos”, “atractivos” y “potencialidades” de cada uno de nuestros yacimientos. Un ejemplo ilustra suficientemente lo que queremos decir: sin excepción todos los proyectos confían ciegamente en el turismo enológico, todos los yacimientos tienen alguna bodega de vino en las proximidades y, en uno de los casos, el director del equipo no se limita a ser el alma del proyecto y a cantar las excelencias de sus caldos, sino que ha comprado viña y aspira a convertirse en viticultor.

Décima. Los proyectos presentados han servido también para contrastar los distintos criterios de intervención sobre los restos arqueológicos, desde el planteamiento general, comparando, por ejemplo, la restitución integral propuesta en La Ciutadella (Calafell), la actuación llevada a cabo por el MARQ en Illeta dels Banyets (Campello), en tantos aspectos modélica, pero que no puede ser considerada precisamente “una intervención mínima” como argumentan Manuel Olcina y Rafael Pérez, o la restauración y recuperación de volúmenes de Els Vilars (Arbeca), hasta aspectos y cuestiones concretas en cada uno de los sitios contrastando los sistemas de cubierta, el respeto de las leyes de traba originales, los materiales utilizados (argamasa o mortero de agarre o de rejuntado, consolidantes, colorantes y otros aditivos, geotéxtil, gravas, etc.) en los muros de mampostería o en la reposición de suelos, la distinción entre original y añadido, la restitución de alzados de adobes, la altura del recrecimiento de los muros, su coronamiento con cota horizontal o irregular, el encapsulamiento de los testigos, el tratamiento de los frentes de tierra o cortes del terreno de la excavación, drenajes, etc. No existe acuerdo generalizado en torno a la legislación sobre patrimonio, sobre si es excesivamente conservacionista o no. Para unos, la literalidad de la ley es insoportable y anacrónica;

para otros, es una garantía y no solo eso, sino que la realidad muestra hasta qué punto se la interpreta con flexibilidad y permisibilidad. El debate entre las dos tradiciones de intervención arquitectónica sobre el patrimonio arqueológico sigue abierto un siglo y medio después: Violet-le-Duc o Ruskin.

Emili Junyent
ejunyent@historia.udl.cat
Universitat de Lleida

Memòria de l'activitat portada a terme pel SCT-Laboratori d'Arqueologia de la Universitat de Lleida durant l'any 2010

Carme Prats

Durant l'any 2010 al SCT-Laboratori d'Arqueologia de la Universitat de Lleida s'han estat acabant algunes intervencions de conservació i restauració iniciades l'any passat i també se n'han començat de noves. Com cada any les tasques de conservació i restauració s'han repartit entre els tractaments que es fan pels projectes vinculats als grups de recerca de la Universitat de Lleida i els treballs procedents d'usuaris del laboratori externs a la universitat. Aquest any les tasques externes han estat encomanades per la Secció d'Arqueologia de l'Ajuntament de Lleida, pel Museu d'Arqueologia de Catalunya, pel Museu de Lleida, pel Museu Comarcal de l'Urgell i pel Consell General d'Aran.

Entre els treballs que s'han acabat enguany destaca el tractament de conservació i restauració d'un mosaic (*opus tessellatum*) recuperat a les restes del conjunt termal trobat al carrer Remolins (INT-83) de Lleida. Aquest tractament es va començar al final de l'any 2008 i s'ha finalitzat al mes de febrer d'enguany. El mosaic restaurat formava part del paviment del caldari de les termes i repetia un motiu geomètric fet amb tessel·les de color negre i vermell sobre un fons de tessel·les blanques i ocres.

A la darrereria de l'any 2008 es van començar a eliminar les diferents capes del morter antic del mosaic i, durant el 2009, es va portar a terme bona part de la intervenció de conservació i restauració. Tal com es va explicar en la memòria del laboratori de l'any passat, es va acabar el procés d'eliminació de les restes del morter antic, es va extreure la gasa que protegia les tessel·les, es va netejar la seva superfície i es va realitzar el trasllat dels fragments a un nou suport

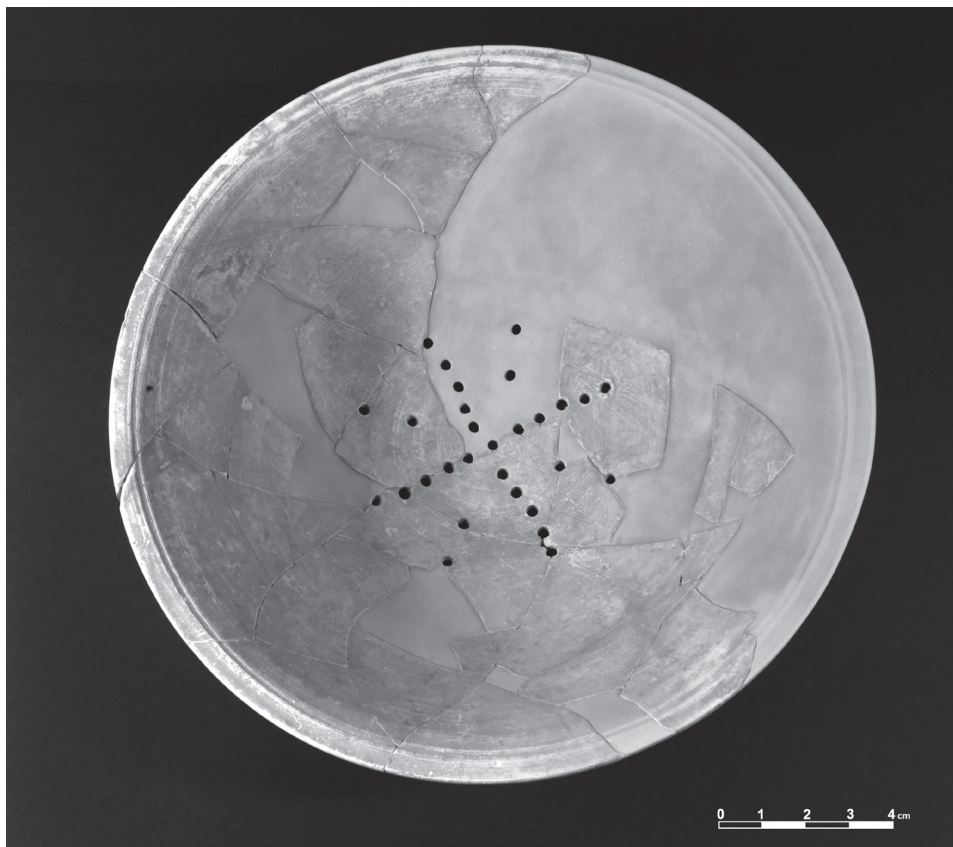

Figura 1. Safata amb engalba vermella i quatre línies creuades de forats al seu fons després del seu tractament. Es va trobar a la intervenció de carrer Democràcia, 6-8 (INT-101) de la ciutat de Lleida i s'ha datat a l'època romana (foto: Servei de Reproducció d'Imatge de la Universitat de Lleida).

Figura 2. Tassa carenada amb apèndix de botó amb la nansa decorada amb acanalats procedent del jaciment del bronze final de Genó (Aitona, el Segrià) un cop restaurada. Aquesta peça està exposada al Museu d'Arqueologia de Catalunya (foto: Servei de Reproducció d'Imatge de la Universitat de Lleida).

del tipus sandvitx. Al principi d'aquest any 2010 s'ha portat a terme la reintegració de les llacunes amb un morter de calç i sorra tenyit amb un to adient al color de les tesselles originals. Després, per fer més llegible el mosaic i donar unitat al conjunt, s'han pintat amb aquarel·les les línies negres del dibuix geomètric sobre el morter de la reintegració. Tot aquest llarg i complicat procés que aquí s'ha explicat en unes poques línies, s'ha recollit amb detall en un article que es publica també en aquest número 21 de RAP i que està signat per les conservadores i restauradores que han portat a terme la intervenció: Maria Trigo, Gemma Piqué i Mireia Cañadell.

El tractament del mosaic s'ha emmarcat dins del conveni de col·laboració en arqueologia urbana establert entre l'Ajuntament de Lleida i la Universitat. En aquest conveni es contempla que el SCT-Laboratori d'Arqueologia es faci càrrec del tractament de conservació i restauració de les peces trobades a les intervencions arqueològiques realitzades per la Secció d'Arqueologia de la Paeria a la ciutat de Lleida.

Dins del mateix conveni enguany també s'ha acabat el procés d'estabilització que es va començar l'any passat de setze objectes de ferro trobats a les intervencions de l'Antic Portal de Magdalena (INT-02) i de Cappont (INT-33). Alhora, s'han tractat alguns objectes de bronze de diferents intervencions que patien una corrosió generalitzada causada per clorurs de bronze. D'aquests objectes de bronze estabilitzats s'ha acabat el tractament de tres: una placa rodona del carrer Remolins (INT-83) que s'ha netejat, reintegrat amb resina epoxi i protegit de les condicions ambientals de l'entorn, i, també, una moneda romana de la mateixa intervenció del carrer Remolins (INT-83) i una sivella del carrer Democràcia 6-8 (INT-101) que s'han netejat i protegit.

Paral·lelament, dins del marc del conveni també s'han restaurat algunes peces de ceràmica. S'han netejat, dessalat i reintegrat una safata amb engalba vermella d'època romana trobada al carrer Democràcia, 6-8 (INT-101) que presenta quatre línies creuades de forats en el seu fons (figura 1) i tres peces extretes a la intervenció del carrer Remolins (INT-83): una servidora de ceràmica vidrada d'època medieval, una olla globular Heyes 131 de ceràmica comuna africana i una peça d'època moderna amb forma de guardiola.

Per al Museu d'Arqueologia de Catalunya s'han tractat onze peces de ceràmica del bronze final, algunes d'elles amb pèrdues importants del seu volum total. S'han netejat, dessalat i reintegrat: una tasseta carenada amb llengüeta perforada de Carratalà (Aitona, el Segrià), un suport del tipus carret de Pletís (Alcarràs, el Segrià), una cassola carenada, una urna bicònica amb acanalats, tres tasses carenades amb apèndix de botó (una d'elles, recollida a la figura 2, presenta la nansa decorada amb acanalats), una olla carenada de gran format, una tenalla de mida mitjana, una tenalla de petit format i una cassola petita, totes aquestes últimes trobades al jaciment de Genó (Aitona, el Segrià). Les peces restaurades es van escollir per evocar com era la vaixel·la de taula i els elements de cuina en un espai domèstic de l'interior de Catalunya (en aquest cas a la zona del Segre) durant el bronze final. Les peces es mostren a

l'àmbit d'urbanisme que forma part de les sales que s'han remodelat darrerament al museu i que es van inaugurar el 8 d'octubre de 2010.

Pel que fa al Museu de Lleida: diocesà i comarcal, s'ha portat a terme l'estabilització de dues peces que s'exposen a les vitrines del museu i que presentaven indicis de patir un procés de corrosió activa: una bacina petidora amb decoració incisa d'aliatge de coure datada entre els segles XII i XIII i l'espasa recta de ferro ibèrica trobada a la Pedrera (Vallfogona de Balaguer-Tèrmens, la Noguera). A la bacina s'han bloquejat nombrosos punts superficials de clorurs de coure actius amb tractaments químics puntuals i, actualment, ja torna a exhibir-se a una de les vitrines del museu. L'espasa ibèrica encara haurà d'estar alguns mesos de l'any 2011 en banys d'estabilització per eliminar els clorurs de ferro actius.

Del Museu Comarcal de l'Urgell (Tàrraga) en aquest any 2010 s'ha acabat el tractament d'un ganivet de ferro d'època visigoda trobat al Tossal del Moro (Castellserà, l'Urgell) i d'una clau de pany de moble trobada sobre un dels individus exhumats a les fosses comunes de la necròpoli medieval jueva de les Roquetes (Tàrraga). Aquestes dues peces presentaven en arribar al laboratori indicis de patir un procés de corrosió activa i, durant l'any passat, es van sotmetre al tractament químic d'estabilització del ferro.

Enguany s'ha acabat el procés de conservació i restauració dels dos estris amb la recuperació de la superfície original mitjançant una neteja de tipus mecànic usant freses diamantades muntades a la turbina recta i pols abrasiva de corindó aplicada amb el microabrasímetre. Després de la neteja les dues peces s'han reintegrat omplint les petites pèrdues de superfície, les esquerdes i els aixecaments amb resina epoxi tenyida.

La neteja de la clau de pany s'ha hagut de portar a terme amb el suport de radiografies, perquè l'observació directa de la peça no permetia veure amb claredat la morfologia de les dents (figura 3a i 3b). Amb aquestes radiografies s'ha pogut eliminar les capes de corrosió amb més seguretat i recuperar la tipologia original de la clau (figura 3c). A més, durant el procés de neteja s'han trobat dins de l'ull de la clau les restes d'un cordó que deuria servir per portar-la penjada.

Per al Consell General d'Aran s'ha estat treballant sobre una espasa de ferro datada al segle XV i trobada entre les restes del castell de Les. L'espasa es va recuperar amb greus problemes causats per la corrosió generalitzada del metall: està totalment exfoliada, bombada i fragmentada. L'arma es va trobar embeïnada, però de l'antiga beina només es conserven restes de la fusta al llarg de tota la fulla i la guasp de ferro. Durant aquest any s'ha estat aplicant el tractament químic d'estabilització del metall, després de fer radiografies i comprovar que la peça no està decorada amb altres metalls que es podrien fer malbé durant aquest tractament d'estabilització.

Durant l'any 2010 el SCT-Laboratori d'Arqueologia també ha donat suport als projectes del Grup de Recerca Consolidat GRAPHa (Grup de Recerca en Arqueologia, Prehistòria i Història Antiga). Per una banda, s'ha col·laborat en els projectes de recerca del

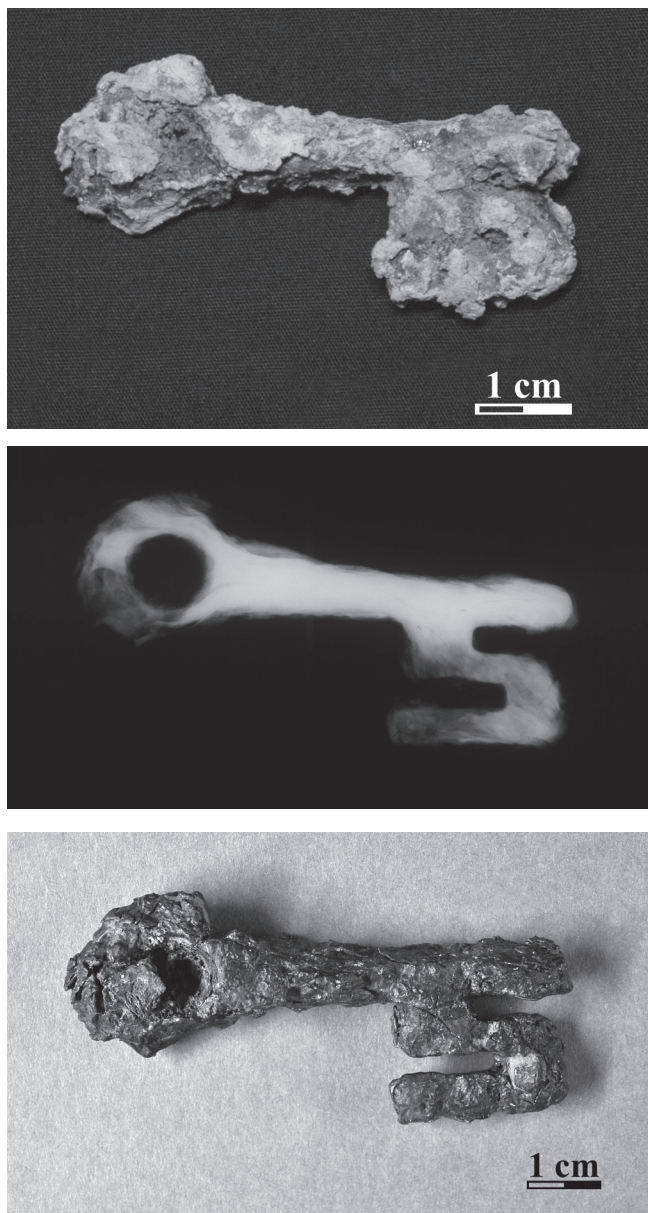

Figura 3a, b i c. Clau de pany de moble trobada sobre un dels individus exhumats a les fosses comunes de la necròpoli medieval jueva de les Roquetes i dipositada en el Museu Comarcal de l'Urgell (Tàrraga). Fotografia de la clau de pany abans del tractament, radiografia de la peça i aspecte final (foto abans tractament: Gemma Piqué i foto final tractament: Servei de Reproducció d'Imatge de la Universitat de Lleida).

Grup d'Investigació Protohistòrica (GIP) i s'ha iniciat el tractament de conservació i restauració d'un penjoll zoomorf de tipus boc de bronze i d'altres peces i fragments també de bronze trobats a les intervencions que han realitzat al poblat ilerget dels Vilars (Arbeca) durant l'any 2010: dos penjolls del tipus "xumet", una anelleta, un clau petit, un fragment de fibula, un punxó, una cabota i un fragment de braçalet. S'ha fet una primera neteja i, com que les peces presentaven indicis de corrosió activa, s'han posat en banys d'estabilització.

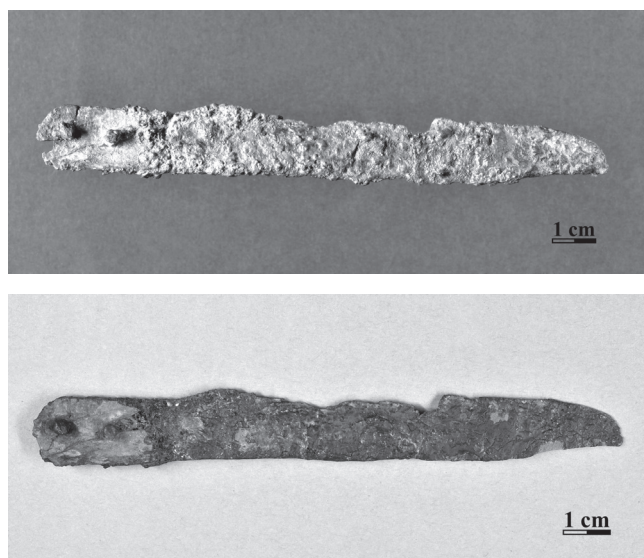
Altres col·laboracions portades a terme aquest any amb el Grup de Recerca Consolidat GRAPHa ha estat amb el projecte "El jaciment protohistòric del Calvari del Molar i l'àrea minerometal·lúrgica Molar-

Bellmunt-Falset (2001-2010)" i amb el programa de recerca arqueològica que s'està portant a terme a la Serra del Codó, tots dos sota la direcció de la doctora Núria Rafel. Per al projecte del jaciment de Calvari del Molar (el Priorat) s'ha acabat el tractament de dos ganivets de la primera edat del ferro, que actualment estan dipositats al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus. L'any passat es va realitzar el procés d'estabilització del metall mitjançant tractament químic per garantir la seva conservació, ja que presentaven indicis de patir l'acció de la corrosió activa (figura 4a). Durant el 2010 s'han netejat, eliminant les capes de corrosió amb medis mecànics: freses diamantades muntades a la turbina recta i pols abrasiva de corindó aplicada amb el microabrasímetre. Un cop recuperada la superfície dels ganivets s'han reintegrat algunes petites pèrdues de superfície i les llacunes del seu perfil amb resina epoxi (figura 4b).

Per al programa de recerca arqueològica de la Serra del Codó s'ha realitzat el tractament d'un instrument sobre banya de cèrvid. Aquesta peça es va trobar en la cavitat M22 de Baix Pallars (Pallars Sobirà) que s'ha situat en un context neolític final-calcolític. Com que es va trobar enterrada en llims, es va extreure molt humida. Les dues primeres intervencions van ser: posar-la en banys de dessalatge i netejar-la amb un raspall de forma molt suau per no malmetre les marques d'ús que hi ha per tota la superfície de la peça. Després es va procedir a assecar la banya d'una manera molt lenta i controlada durant dos mesos, perquè la peça passés d'una humitat relativa del 100% al 60% sense provocar trencaments ni deformacions de la peça.

Carme Prats

SCT-Laboratori d'Arqueologia
Universitat de Lleida
Pl. Víctor Siurana, 1
25003 Lleida
telèfon: 973.70.20.27
labarq@sct.udl.cat

Figures 4a i b. Un dels dos ganivets de la primera edat del ferro recuperats al Calvari del Molar (Priorat) i dipositats en el Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus abans i després del seu tractament de conservació i restauració (fotos: Servei de Reproducció d'Imatge de la Universitat de Lleida).

Intervencions arqueològiques i paleontològiques a Lleida durant l'any 2010

Georgina Prats Ferrando

Introducció

Amb l'objectiu de continuar amb la difusió de les dades de les intervencions arqueològiques i paleontològiques dutes a terme a la província de Lleida, que periòdicament s'han anat publicant en la *Revista d'Arqueologia de Ponent*, des del seu exemplar de 1995, enguany correspon presentar les referides a l'any 2010. Per poder dur a terme aquest treball han estat requerides les dades dels Serveis Territorials de Lleida del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Una vegada més, volem agrair tant l'amabilitat de Josep Gallart, arqueòleg territorial, com la col·laboració del seu equip, en l'aportació de les dades per a l'elaboració d'aquest text.

Per a confeccionar aquest breu resum de les intervencions arqueològiques i paleontològiques que s'ofereix a continuació, ha estat necessari registrar les diverses intervencions a partir de la informació recollida, i fer una simple descripció quantitativa sobre els tipus d'intervencions, les comarques on van ser realitzades i els períodes afectats.

Aquí es presenta la llista d'intervencions classificades i unes gràfiques quantitatives, no desenvolupades ni explicades, de manera similar a com s'ha anat fent any rere any. Som conscients que aquestes dades que es presenten només mostren indicadors quantitius, i potser discutibles en la seva representativitat, de la realitat de l'activitat arqueològica a les terres de Lleida. Les anàlisis de major profunditat i que puguin entrar en una descripció més qualitativa tant de les intervencions com dels seus resultats, depassen els objectius d'aquest text, que pretén ser merament informatiu.

Les intervencions arqueològiques i paleontològiques de l'any 2010

L'any 2010 es dugueren a terme un total de cent vuitanta-nou actuacions arqueològiques, segons es desprèn de la *Memòria d'actuacions arqueològiques de l'any 2010* a l'àmbit dels Serveis Territorials de Lleida del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i de les informacions aportades pel Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Lleida i del Servei d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs.

Sobre el total de cent vuitanta-nou actuacions un 66,50% poden ser considerades d'urgència: les inter-

vencions d'avaluació de risc (prospeccions) (22,64%)¹ i les excavacions d'urgència i preventives (incloses les de control i seguiment d'obres, que representen el 44,17%). En segon lloc, es troben les intervencions d'investigació, les que es realitzen en relació amb projectes de recerca arqueològica o paleontològica, les quals han suposat un 14,07%: excavacions (10,19%) i prospeccions (3,88%). En últim terme apareixen altres actuacions sobre el patrimoni que, com és habitual, han tingut una freqüència menor: consolidació, restauració, neteja, trasllat, adequació i condicionament de jaciments i restes (9,22%) i la documentació de jaciments i el tractament de restes no extretes (10,19%) (fig. 1).

Si comparem els tipus d'intervencions, entre les dades anteriors de la figura 1 i les mateixes dades aportades l'any anterior, es pot veure com es produeix un notable augment tant de les prospeccions preventives i d'urgència (de trenta-sis intervencions l'any 2009 es passa l'any 2010 a quaranta-sis), de les excavacions preventives i d'urgència (de cinquanta intervencions l'any 2009 es passa a noranta-una l'any 2010), com de les excavacions d'investigació (de setze intervencions l'any 2009 es passa a vint-i-una l'any 2010). No obstant això, les prospeccions vinculades a un projecte d'investigació sofreixen una relativa disminució (d'onze intervencions l'any 2009 es passa a vuit l'any 2010). Una de les dades més interessants és l'augment rellevant, que adquireix força any rere any, de les actuacions tipus consolidacions, restauracions, neteja, documentació i tractament de restes no extretes, que arriben a representar el 19,41% del total d'intervencions (deu punts per sobre respecte l'any anterior).

Pel que fa a la distribució espacial de les intervencions, la comarca amb major nombre d'actuacions ha estat la Noguera amb un 19%, seguida del Segrià i l'Urgell (15%) i les Garrigues (14%). També destaca la Segarra amb un 11%. Les comarques amb menys activitat han estat la Cerdanya i el Pla d'Urgell (0%), el Solsonès (1%), l'Alta Ribagorça (2%), el Pallars Sobirà (3%) i l'Alt Urgell (4%) (fig. 2).

Respecte a la cronologia, les intervencions que afecten restes de diferents períodes cronològics destaquen sobre totes les altres amb un 31% (igual que l'any 2009). Seguidament, les intervencions en jaciments medievals, com és habitual, són les més freqüents (29%), seguides enguany de les intervencions romanes i paleontològiques (9% i 7% respectivament), les ibèriques, modernes i contemporànies (5%) i les paleolítiques i de l'edat del bronze (4%) (fig. 3).

Llista d'intervencions de l'any 2010

A. Prospeccions paleontològiques i arqueològiques d'investigació

Paleontologia

1. CAMÍ DEL MOLÍ (Isona i Conca Dellà, Pallars Jussà)
Direcció: Josep Mª Marmi Plana i Sheila Villalba Brea
Institució / Promotor: Institut Català de Paleontologia

1. D'ara endavant s'entendrà que tots els percentatges són sobre el total d'actuacions si no s'indica el contrari.